

Emilije pl. Laszowski

Prigodom 60-godišnjice njegova rođenja napisao prof. dr. Rudolf Horvat.

U Brlogu kod Karlovca živio je hrvatski vlastelin Filip pl. Suflaj, koji je imao dvije kćerke: Emiliju i Sidoniju. Emilija se udala za septemvira Josipa pl. Tomašića komu je rodila sina Nikolu Tomašića, kasnijega bana hrvatskoga. Sidonija se udala za poljskoga plemića Sigismunda pl. Laszowskoga, koji bijaše časnik u hrvatskoj vojsci. Njemu je 1. travnja 1868. rodila jedinca sina Emilija, i to u gradu Brlogu. Pošto je mali Emilije naskoro izgubio svoga oca, ostade s majkom kod svoga djeda Suflaja, koji je preuzeo duševni odgoj njegov. Kako je stari Suflaj — poput ostalih starih velikaša i plemića hrvatskih — u školi perfektno naučio latinski jezik, smatrao je svojom dužnošću, da i svoga unuka nauči govoriti latinski. Kao učevna knjiga služila mu je neka stara, latinska gramatika, iz koje se u hrvatskim gimnazijama poučavalo početkom 19. vijeka. Tako je mali Emilije još kao privatni učenik pučke škole uz hrvatski i njemački naučio latinski jezik. To mu je kasnije izvrsno poslužilo kod proučavanja izvora za hrvatsku povijest, jer su ovi izvori ogromnom većinom pisani na latinskom jeziku.

Laszowski je kao privatista svršavao niže razrede gimnazije u Karlovcu. No 22. listopada 1882. umre njegov djed Suflaj, koji mu bijaše instruktor i glavni potstrelač u nauci. Zato podje Laszowski godine 1883. u Zagreb, gdje je kao redoviti učenik položio peti razred gimnazijski. Stanovao je kod profesora Franje Marna, koji je rukovodio njegove nauke, te je Laszowski 28.

srpnja 1887. s odlikom položio ispit zrelosti. Nato podje u Graz, gdje se 15. listopada 1887. upisao u medicinski fakultet. Ipak je naskoro opazio, da nema zvanja za liječnika. Zato se godine 1888. vrati u Zagreb, da na hrvatskom sveučilištu uči pravne nauke.

Još kao gimnazijalac vidio je Laszowski kod prof. Marna veliko djelo: »Die Ehre des Herzogtum Krains«, što ga je napisao Ivan W. Valvazor. Tada je u njegovoj duši nikla misao, da bi takovo djelo trebala i Hrvatska. Laszowski je ovoj svojoj misli ostao vjeran. On je mnogo doprinjeo tomu, da se prouče i opišu hrvatske gradine i sva ona mjesta, koja su važila u hrvatskoj povijesti. Prva mu je radnja »Grad Brlog na Kupu i njegovi gospodari« štampana već 10. veljače 1889. u karlovačkom časopisu »Svjetlo«, što ga je izdavao Dušan Lopašić.

U svibnju g. 1891. radio je Laszowski u arhivu susjednoga grada Ribnika, koji je pripadao dru. Josipu pl. Gallu. Tako je opet na temelju arhivalne gradje napisao historijsku crticu »Ribnik«, koja je godine 1892. štampana u »Narodnim Novinama«. Gall bijaše prijatelj hrvatskoga bana Dragutina Khuen-Hedervaryja. Videći Gall, kako Laszowski voli raditi u arhivu, preporučio banu njegovu latinski pisanu molbu, da bude namješten u hrvatskom zemaljskom arhivu.

Tada je pristavom hrv. zem. arkiva bio Ognjoslav pl. Štriga, koji uopće nije niti dolazio u arhiv, jer bijaše starac i bez stru-

kovne naobrazbe. Ban je uvidio, da bi arhiv trebao stalnoga radnika. Zato je Laszowskoga 1. lipnja 1891. imenovao arkivalnim dnevničarom uz mjesečnu plaću od 45 forinti. Tako je Laszowski još kao djak došao do prve svoje službe, koju neprekidno obavlja već punih 37 godina. Isprvice je u arhivu radio posve sam. U travnju godine 1892. bude ravnateljem arkiva imenovan dr. Ivan pl. Bojničić, koji bijaše dotle pristav na arheološkom odjelu hrvatskoga narodnog muzeja. Laszowski je dru. Bojničiću u pravom smislu bio desna ruka, jer je gotovo sam uređivao spise u hrv. zem. arhivu.

Laszowski je 19. rujna 1893. imenovan perovodnim vježbenikom, a 13. ožujka 1894. kotarskim pristavom drugoga razreda, pošto je u prosincu godine 1893. položio treći državni ispit. Radeći marljivo u arhivu, bude Laszowski 20. ožujka 1897. imenovan pristavom kr. hrv. zem. arkiva mjesto Strige, koji je umro početkom godine 1897. — Dekretom od 6. svibnja 1904. imenovao je Laszowskoga ban dr. Teodor Pejačević perovodjom kr. zem. vlade u 9. činovnom razredu. Ban Pavao barun Rauch promaknuo je Laszowskoga 14. studenoga 1908. za perovodju višega razreda. Ban pak dr. Nikola pl. Tomašić, imenovao ga je 23. kolovoza 1910. kr. vladinim tajnikom u 7. činovnom razredu. U novije doba postade Laszowski 26. veljače 1924. kr. vladinim savjetnikom. Iza smrti dra. Bojničića bude Laszowski 20. studenoga 1925. imenovan ravnateljem hrvatskoga državnog arkiva.

Golem je rad, što ga je Laszowski razvio na polju hrvatske historiografije. Imajući uvijek pred očima Valazorovo djelo za povijest Kranjske, pribirao je Laszowski historijske podatke za povijest raznih mjesta u Hrvatskoj i Slavoniji. Tako niknuše njegove nebrojene historijske crtice, koje su rasijane po hrvatskim časopisima. Tu je opisao Ozalj, Domagović, Lipovac, Svarču, Modruše, Brinje, Hreljin, Trakošćan, Ilok, Bosiljevo, Slavetić, Jesenicu, Donju Kupčinu, Vukovinu, Cvetković, Brezovicu, Zelin, Grebengrad, Sv. Lenard, Jastrebarsko, Bijelu stijenu, Krašić, Gornju Kupčinu, Vinicu, Petrovinu, Volovlje, Rude, Zakanje, Oštarije, Desinec itd. Znatna dio ovih svojih crtica prikupio je Laszowski u knjizi: »*Vinodol i Gorski kotar*«, gdje je štampao i neke nove monografije svoje. Ovu je knjigu g. 1923. izdala »*Matica Hrvatska*«, za koju je Laszowski još g. 1895. priredio Lopašićevo djelo: »*Oko Kupe i Korane*«, gdje je napisao uvod i objelodanio također svoje četiri radnje (Brlag, Ozalj, Ribnik i Svarča).

Svojim troškom izdao je Laszowski godine 1901. veliku knjigu: »*Hrvatske povijesne građevine*«. Tu je samostalno obradio povijest Brezovice, Brlaga, Cesargrada, Crikvenice, Erduta, Grebengrada, Gvozdanškoga, Hreljina, Iloka, Jesenice, Kostela, Kraljevice, Novoga, Otmičgrada, Otočca, Pedaljebrada, Perušića, Podgorja-Turnja, Slavetića i Tounja. Povrh toga je po Tkalčiću preradio Sisak, po Kukuljeviću Krapinu i Trsat, a po Lopašiću: Barilović, Blagaj, Bosiljevo, Dubovac, Klokoč, Kremengrad, Krstinju i Svetice. Opisao je i »*kapelicu mira*« u Srijemskim Karlovcima i franjevački samostan u Jastrebarskom.

Glavni je rad Laszowski razvio na paleografskom polju, u čemu je sada najbolji

stručnjak. Plemenita općina turopoljska je stvorila 27. listopada 1902. zaključak, da se Laszowskom povjeri sabiranje izvora za povijest Turopolja. Laszowski je taj posao izvršio, objelodanivši 4 velike knjige pod naslovom »*Povijesni spomenici Turopolja*«. Samu pak (hrvatski pisano) »*Povijest Turopolja*« izdala je turopoljska općina u tri debele sveske. Tu je glavni posao zapao Laszowskoga, dok je dr. Velimir Deželić obradio kulturnu, a Janko Barle crkvenu povijest Turopolja. (Zemljopis Turopolja napisao je dr. Milan Šenoa). Jugoslavenka akademija povjerila je Laszowskom pribiranje izvora za zbornik: »*Monumenta Habsburgica*«. Laszowski je i taj posao savjesno obavio, te je akademija do g. 1918. izdala prva tri sveska. Priredjen je materijal i za daljnje sveske, ali je izdavanje obustavljeno uslijed promijenjenih političkih prilika. — »*Povijesne spomenike grada Zagreba*« za srednji vijek objelodanio je Ivša Tkalčić u 11 omašnih svezaka. Nastavak toga djela povjerilo je gradsko zastupstvo Laszowskomu, koji je već pribrao i za tisk priredio izvore 16. vijeka.

Veliki broj svojih radnja iz paleografske struke priopćio je Laszowski u časopisu »*Vijesnik kr. zemaljskog arkiva*«. Od većih radnja ove vrste spominjem: Hrvatska plemenska općina Cvetkovići. Podaci o Koprivnici u srednjem vijeku. Listine općine sv. Helene Koruške. Prilozi za povijest sajмова u Hrvatskoj. Povijest zagrebačkih jezuita od g. 1608. do g. 1618. Iz arkiva trgovišta Jastrebarskoga. Urbar komercijalne gospoštije uz Karlovu cestu g. 1722. Bilješke iz c. i kr. državnoga financijalnog arkiva u Beču. Prilozi za povijest hrvatske Krajine. Urbar vinodolskih imanja grofova Zrinskih. Stare slobostine Ivanić grada. Tri priloga za povijest Kacijanerove vojne u Slavoniji g. 1537. Dva priloga k povijesti dvoboja bana Nikole Zrinskoga i paše bosanskoga. Važan rukopis Martina Štera. Prilog za povijest progona vještica u Hrvatskoj. Poziv bana Nikole Frankopana na vojnu proti Turcima 9. listopada 1618. — Opis podsade i obrane Petrinje g. 1596. od Savremenika Nikole Stepanića Selnickoga i Stjepana Medaka. Dvije listine za povijest Vinice kod Varaždina. Izvadci turskih isprava, koje se odnose na Fruškogorske manastire u Srijemu. Popis crkvenih dragocjenosti bivšega pavlinskoga samostana u Lepoglavi. Deset listina za povijest grada Križevca od 15. do 17. vijeka. Popis dohoda crkava i župa u arhidjakonatu ličko-krbavskom god. 1768. Bilješke o senjskim šumama.

Kad je Smičiklas počeo za Jugoslovensku akademiju spremati »*Codex diplomaticus*«, našao je marljivoga suradnika u Laszowskom. On je naime za taj veliki zbornik prepisao sve sredovječne isprave, koje se nalaze u kr. zem. arhivu, zatim veliki dio isprava akademskog i nadbiskupskog arkiva, te sav materijal (do g. 1409.) iz državnog arkiva u Budimpešti. Počevši pak od 6. sveska toga djela vodio je Laszowski korekturu te spremio indekse i sumarije svakom svesku.

Jugoslovenska akademija izabrala je Laszowskoga 13. ožujka 1907. svojim članom dopisnikom u razredu historijsko-filološkom. U »*Radu*«, jugosl. akademije štampao je Laszowski svoju raspravu: »*Stara hrvatska županija podgorska*«. U akadem-